

Dispozitiv komunikacijskog kapitalizma – Artikulirana društva, preartikulirana javnost, zakrivena politika¹

Uvodna metodološka kontekstualizacija

Središnji interes ovog članka je analiza transformacije diskurzivnih strategija, pri čemu diskurs ovdje stoji šire za sve forme proizvodnje i artikulacije društvenih značenja, u procesu trenutne rekonstrukcije političkog polja. Za potrebe te analize krajnji horizont te transformacije nazvat ću dispozitivom komunikacijskog kapitalizma. Iako tu još uvijek ne možemo govoriti o dominantnom društvenom režimu, uzmemo li u obzir sve veću vezanost društvene komunikacije uz nove tehnologije i nove komunikacijske platforme koje čine samu osnovu tog novog dispozitiva, riječ je o uznapredovaloj hegemonizirajućoj tendenciji koja ima analitičku relevantnost za razumijevanje općeg odnosa između društvene komunikacije i političkog procesa.

Operativni pojam u toj analizi je dispozitiv. Polazeći od Agambenove sažete formulacije Foucaultovog pojma dispozitiva kao *“mreže heterogenih entiteta”* odnosno formacije koja ima *“moć da fiksira ponašanje”* ne bi li njime mogla upravljati te Agambenove dijagnoze da je povijest modernog kapitalizma obilježena masovnom akumulacijom takvih dispozitiva², mene specifično interesira dispozitiv, kao dakle paralelno uvjetovanje makro-političke razine društvenih institucija i mikro-političke razine djelovanja subjekata, koji karakterizira stadij kapitalističkog razvoja obilježenog hegemonizirajućom snagom komunikacijske tehnologije. Naime, podudarno s eksplozijom mogućnosti javnog govora za pojedince i skupine koju je donijela mrežna komunikacija, a koju su mnogi, uključujući i autora ovih redaka, pozdravljali kao radikalnu demokratizaciju javnog govora, na sistemskoj razini svjedoci smo procesa slabljenja međusobne koherencije političkog procesa i javnih iskaza, proceduralnog djelovanja institucija i izgradnje javne volje unutar demokratskih sistema jake javnosti³. Moja je teza da su podudarna inflacija javnog govora i slabljenje učinkovitosti javnih iskaza korelirane posljedice šire transformacije uvjetovane dispozitivom

¹ Poticaj za ovaj ogleđ proizašao je iz razgovora koje sam 2009. vodio s Marcellom Marsom o taktičkoj primjeni novih medija u kontekstu desnice i reakcionarnih društvenih gibanja, a koji su trebali postaviti okvir za naš nesuđeni zajednički prilog ovom istraživačkom projektu. Spletom okolnosti zajednički prilog nikada nismo napisali, ali dio tih zajedničkih promišljanja pojavljuju se u ovom tekstu. Ranija verzija argumentacije izložena je u novembru 2009. na konferenciji *Exit Europe – Nove geografije kulture*, a prva verzija ovog ogleđ čitana je u martu 2011. u sklopu Seminara o suvremenim izvedbenim umjetnostima u organizaciji ljubljanskog časopisa Maska.

² AGAMBEN, 2009.

³ Za pojam jake javnosti vidi Nancy Fraser (Fraser, 1990). Za razliku od slabe, apelativne javnosti, jaku javnost odlikuje postojanje demokratskih mehanizama kojima procesi izgradnje javne volje, očitovanja javnosti, društveni pokreti ulaze u zakonodavni proces i političke institucije.

komunikacijskog kapitalizma.

Ova analiza nadalje polazi od pretpostavke da je upravo recipročnost javnih iskaza i političkog procesa kao normativni model karakterizirala historijsku formaciju liberalne demokracije. Institucionalna politika imala je za zadatak priznati - provesti u djelo - i pretvoriti u društvenu činjenicu javnu volju, a tako proizveden legitimitet omogućavao je vjerodostojnu poziciju javnog govora. Međutim, iako je dispozitiv ili formacija liberalne demokracije historijska činjenica, koja je svoju znanstvenu refleksiju dobila u teoriji javne sfere, također znamo da taj kanonski narativ demokracije svakako nije potpuna istina stvarno postojećih demokracija. Već u trenutku kada taj historijski dispozitiv poprima svoje početne obrise krajem 19. i početkom 20. stoljeća pokazuje se da procesi koji utječu na izgradnju demokratskih sistema nisu ograničeni na granice političkoga. S jedne strane, imperijalizam je u tom času već u punom zamahu i nacionalne ekonomije su pod utjecajem globalnog polja ekonomskih sila koje nisu podvedive pod unutarnji politički proces. Promjene koje pogađaju društvo nisu sagledive i ne mogu se racionalizirati iz perspektive institucionalnog ustrojstva i političkih procesa odlučivanja političke zajednice, budući da ih uvjetuju ekonomski procesi koji se odvijaju u nesagledivom globalnom prostoru – proizvodnja u kolonijama, imperijalni ratovi i svjetska trgovina. Štoviše, liberalno-demokratska društva neće uspjeti integrirati problem nesagledivosti globalizma prije uspona neoliberalizma koji će uvesti formu javnog upravljanja bez javno-političkog procesa širenjem ekonomske racionalnosti i nametanjem logike konkurentnosti i poduzetnosti u svim društvenim sferama⁴, integrirajući unutarnju organizacijsku racionalnost društva s vanjskom ekonomskom racionalnošću globalnog prostora. S druge strane, procesni univerzalizam liberalne demokracije kojim skupine tek postupno borbom za priznanje dolaze do ostvarenja svojih obećanih prava pokazuje se kroz dugi period kao funkcija unutarnjeg klasnog raslojavanja, a koje institucionalno u ravnotežu dovode tek poratni socijalno-demokratski sustavi s visokom zaštitom radničkih prava i politikom širenja manjinskih prava.

Pa ipak, unatoč strukturnim deficitima pred-neoliberalnog i pred-socijalno-liberalnog demokratskog narativa, taj narativ je zadržao normativnu snagu koja do današnjeg dana ima formativni utjecaj na demokratsku doktrinu i njene institucije. Danas još uvijek političke aktere, stranke i političare uzimamo za riječ kada govore o perspektivama u globalnoj recesiji. I to povjerenje nije posve neutemeljeno; nadasve duge socio-ekonomske borbe radničkog i antikapitalističkog pokreta tijekom 20. stoljeća uspjele su u politički sistem uvesti institucionalne i organizacijske elemente racionalnosti koji jamče da javni iskazi moraju imati utemeljenost u procesima izgradnje javne volje i konzekvence u djelovanju sistema. Međutim, usponom komunikativnog kapitalizma upravo se ta tako historijski uspostavljena i stabilizirana veza između političkog diskursa i političkog procesa konačno raskida.

⁴ vidi Foucaultov izvod genealogije neoliberalizma u *Rođenju biopolitike* (2005.) i sažetu analizu Foucaultovih predavanja kod Wendy Brown (2005.)

Fredric Jameson u svojim brojnim spisima o društvenom imaginariju i modusima političkog predočavanja pokušao je pokazati da historijske transformacije svjetskog sistema ne dopuštaju jednostavne formalizacije u vidu manifestnog znanja i apodiktičkih iskaza. Društveni imaginarij od autentičnog iskustva života uronjenog u globalne procese do predodžbi o totalitetu tih procesa može doći samo posredstvom diskurzivnih strategija i tropa⁵, dok društvena znanost do sistemskog znanja o totalitetu može doći samo kompleksom različitih posredovanja koji svaki za sebe iziskuju specifične strategije izlaganja⁶. Zbog neprozirnosti globalnog sistema niti jedan pojedinačni subjekt ne govori istinu totaliteta, međutim svaki za sebe svojom autentičnom pozicijom govora koja je determinirana totalitetom govori fragmentarnu istinu o sistemu. Da bi se pojmla spoznajna dimenzija subjektivnih iskaza, njihova istinitost, iskazi se moraju moraju čitati kao alegorije. Gledano pak iz perspektive historijskog razvoja, kako se geografija kapitalizma mijenjala od homogenog, simetričnog prostora ranog kapitalizma prema heterogenom, asimetričnom prostoru imperijalnog i kasnije naprednog kapitalizma, tako su se mijenjale strategije iskaza. Epistemička promjena stoga se tu ne odvija stalnim napredovanjem kontinuiranom nadopunom spoznaje ili postupnim probojima, već fundamentalnim premještanjima morfologije znanja i društvenih značenja. Bentamovska panoptika transparentnosti društva, u kojoj su subjekti smješteni u homogenu društvenu realnost unutar omeđenog geografskog prostora nacionalne ekonomije, i rani kapitalizam, u kojem su ekonomski procesi podjednako sagledivi iz svake pozicije u sistemu, tek su jedna historijska formacija društvenog znanja koja razvojem kapitalizma gubi svoju iskustvenu i znanstvenu eksplanatornu moć i biva zamijenjena posrednim iskazima. Dok ne možemo sagledati kompleksan, neproziran svjetski sistem, naši iskazi ukazuju na našu poziciju unutar njega, našu uvjetovanost njim i način na koji djelujemo temeljem našeg parcijalnog razumijevanja naše pozicije unutar njega. Za takvu dijalektičku i alegorijsku morfologiju znanja i praktičke orijentacije u kasnom kapitalizmu Jameson koristi pojam kognitivno mapiranje.

Dvije su metodološke karakteristike Jamesonovog pristupa koje su bitne za analizu dispozitiva komunikacijskog kapitalizma: prvo, da se strukture društvenih transformacija ne očituju manifestno, već pretpostavljaju transformaciju društvenog imaginarija kroz čija očitovanja - u vidu ideoloških simptoma - one izlaze na vidjelo te iziskuju analizu diskurzivnih strategija tog imaginarija kojom se onda dijalektički dolazi do uvida u strukturu. Drugo, da kognitivno kao predmet analize ovdje implicira određen odnos estetike i znanja, onoga što je prema Jamesonu funkcionalni adekvat odnosa određenog prosvjetiteljskim pojmom estetskog odgoja. Stoga će upravo simptomi u popularnoj kulturi i umjetnosti ovdje poslužiti kao prvo približavanje strukturi i mehanizmima komunikacijskog kapitalizma.

⁵ JAMESON, 1995.

⁶ JAMESON, 2011.

Suvremena politika sve više kao novi mediji

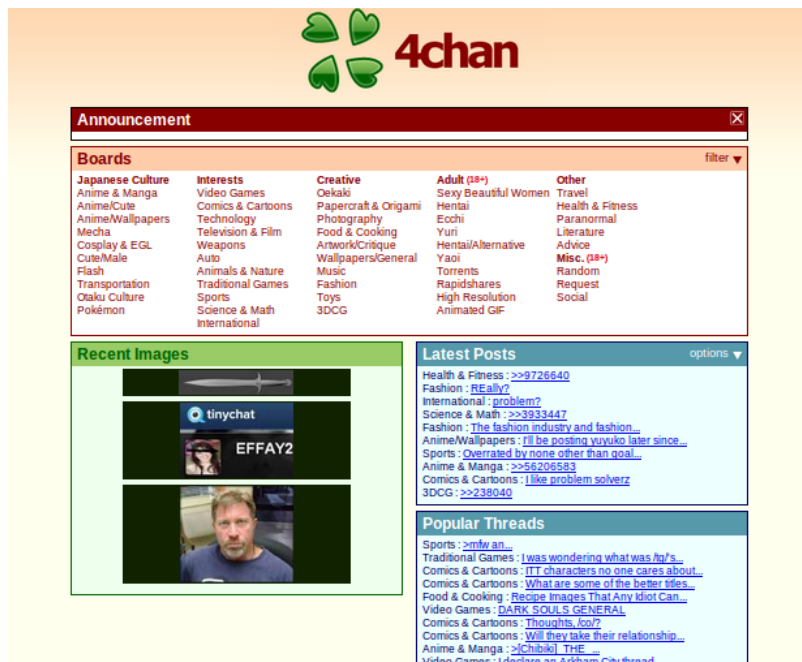
Da bih izložio, dakle, gdje i kako se očituje komunikacijski kapitalizam kao recentna rekonpozicija odnosa diskursa, političke prakse i subjekata, krenut ću od primjera. Vjerojatno najutjecajnije internetske stranice za koje najvjerojatnije nikada niste čuli su *4chan*⁷. Iako su same stranice možda na margini javne percepcije, brojni internetski memovi i decentralizirane kolektivne akcije koje su potekle od njih nisu nimalo marginalne. Većina nas je već čula za kulturni fenomen *lolcats*⁸, mnogi su nasamareni *Rickrollingom*⁹ ili smo čuli u vijestima o akcijama protesta i sabotáže u virtualnom i fizičkom svijetu koje je izveo kolektivni subjekt koji se u javnosti pojavljuje pod maskom Guya Fawkesa¹⁰ i potpisan internetskim nickom Anonymous. Najpoznatije od tih akcija su bile protiv scijentološke crkve zbog pokušaja da sudskim postupcima cenzurira javni govor o njenom djelovanju ili akcije protiv udruženja američke filmske industrije *Motion Pictures Association of America* i udruženja američke muzičke industrije *Recording Industry Association of America* u jeku sudskog procesa protiv internetske stranice *Pirate Bay* koja je optužena za poticanje ilegalne razmjene datoteka na internetu. Taj slikovni forum, prvotno nadahnut slikovnim forumima ljubitelja japanskih manga stripova i animacija kao što je *2chan*, mjesto je na kojem su se skupili opskurni i ponekad uznemirujući aspekti (u duhu mota da ono što je viđeno nije više moguće odvidjeti) internetskih supkultura, kao što je nadasve vidljivo na primjeru forumske sekcije */b/* koja nema zadanu temu.

⁷ www.4chan.org, vidi sliku 1

⁸ *Lolcats* su na internetu vrlo popularne fotografije mačaka praćene uglavnom idiosinkratičnim kratkim komentarim napisanima na gramatički namjerno neispravnom engleskom. Vidi: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lolcats>

⁹ *Rickrolling* duhovita smicalica u kojoj primatelj elektroničke poruke dobiva važan hiperlink, ali klikom na taj hiperlink otvara mu se snimka video spota skladbe Ricka Astleya "*Never Gonna Give You Up*" iz 80-ih koja je prije pojave ovog internetskog mema manje-više pala u zaborav. Vidi: <http://en.wikipedia.org/wiki/Rickrolling>

¹⁰ Maska s licem Guya Fawkesa, engleskog urotnika koji je 1605. u tzv. Barutnoj zavjeri namjerio dići u zrak westminstersku palaču kao odmazdu za protestantsku represiju protiv katolika, javlja se u stripu *V for Vendetta* Alana Moora i ekranizaciji tog stripa u režiji Jamesa McTeiguea. Demonstranti okupljeni pod internetskim *nickom* Anonymous prigrlili su masku kao način zaštite vlastite anonimnosti i iskazivanja pripadnosti fluidnom, ali masovnom anonimnom kolektivnom subjektu korisnika interneta.

Slika 1. Početna stranica slikovnog foruma 4chan.org

4chan također ima dvije karakteristike, jedna tehnološka, druga korisnička, koje bitno brišu pojam identiteta subjekta govora iz polja komunikacije: prvo, nema arhive objavljenih sadržaja – dakle, kako novi sadržaji dolaze, stari nestaju – i, drugo, prilozi se često potpisuju korisničkim imenima *anon* ili *anonymous*. Upravo te dvije karakteristike bile su katalizator profiliranja tog foruma kao žarišta za najrazličitije društveno prihvatljive i društveno neprihvatljive supkulture i inkubatora svakojakih oblika manipulacije internetskim komunikacijama u rasponu od benevolentnih viralnih memova, preko varki koje upozoravaju na sve izloženiju privatnost i sve ugroženiji slobodni govor na internetu, pa do ponekad pravih kibernetičkih napada na osobe ili pravne subjekte. 4chan je klub onih koji vladaju tajnim vještinama internetske komunikacije bolje od nas ostalih.

Jedno od spektakularnijih smicalica 4chan zajednice bio je izbor vlasnika i administratora stranice kojeg poznajemo pod korisničkim imenom *moot* za najutjecajnijiu osobu na svijetu u internetskom izboru političkog tjednika *Time*. Međutim, zajednica nije samo pokazala svoju alarmirajuću tehnološku vještinu manipulirajući ispitivanje globalnog javnog mnijenja tako da pobjednik bude kandidat po njenom izboru, već je izabrala prvog 21 kandidata prema takvom redosljedju da početna slova njihovih imena tvore imena dvaju 4chanovih mema: “MARBLECAKE. ALSO, THE GAME¹¹”.

¹¹ vidi sliku 2

Rank	Name	Avg. Rating	Total Votes
1	M oot	90	16,794,368
2	A nwar Ibrahim	47	2,316,378
3	R ick Warren	45	1,902,383
4	B aituallah Mehsud	45	1,902,162
5	L arry Brilliant	44	2,005,310
6	E ric Holder	43	1,808,663
7	C arlos Slim	41	1,852,506
8	A ngela Merkel	41	1,634,488
9	K obe Bryant	39	1,976,880
10	E vo Morales	39	1,477,789
11	A lexander Lebedev	38	824,073
12	L il' Wayne	37	939,993
13	S heikh Ahmed bin Zayed Al Nahyan	36	838,578
14	O dell Barnes	35	916,836
15	T ina Fey	33	897,045
16	H u Jintao	32	928,400
17	E ric Cantor	32	833,208
18	G amal Mubarak	31	830,677
19	A li al-Naimi	30	878,743
20	M uqtada al-Sadr	29	810,573
21	E lizabeth Warren	28	2,320,902
22	M anny Pacquiao	27	20,391,818
23	R ain	18	12,762,228
24	P aul Kagame	18	3,890,609
25	J on Stewart	18	3,152,501

Slika 2. Rezultati Timeovog izbora za najutjecajnijiu osobu na svijetu

Ovu i druge 4chanove smicalice mogli smatrati naprosto izdvojenim slučajevima arogantnog junačenja i opstruirajućeg trolanja po internetu tehnološki verzirane nekolicine koja zna kako manipulirati kanalima i semantikom komunikacije u komunikacijskom procesu ne bi li zbunila druge (pri čemu to, zapravo, nije daleko od konceptualnih smicalica historijskih avangardi i neoavangardi u umjetnosti). Međutim, autonomizacija i autoreferencijalnost komunikacijskih mehanizama u tim djelima akutni je simptom šire preobrazbe u kojoj eksplozija mrežne komunikacije transformira odnos govora i djelovanja fundamentalan za normativni model liberalne demokracije, a čije sam historijsko formiranje i podvarijante prethodno skicirao. Dominantna odlika te preobrazbe je da komunikacija cirkuliranjem kroz sve šire i šire krugove medijacije i remedijacije poruka stječe autonomiju, postajući autorefleksivna i pridajući sve veći značaj samom činu i načinu komunikacije za razliku od poruke koju intendira prenijeti i činova kojim svoje iskazane intencije pretvara u društvene činjenice. Mehanizmi komunikacije dobivaju veći značaj u odnosu na sposobnost da intencije rezultiraju djelovanjem, kolektivnim pregovaranjem i društvenim učincima. Autonomizacija, autoreferencijalnost i manipulacija komunikacije u medijima po sebi nije novum, ali kvantitativni razmjeri koje donosi novonastala masovna dostupnost javnog govora mrežnim komunikacijskim medijima i masovni proces subjektiviranja kroz novi komunikacijski režim tu čine kvalitativnu razliku.

U klasičnom modelu javne sfere kako je primjerice izložila teorija komunikativnog djelovanja, u samoj srži javne sfere je recipročnost komunikacije i djelovanja: javni govor i procesi političkog formiranja javne volje proizvode društveno relevantna značenja i iskaze time da njihovu praktičku učinkovitost, pragmatiku

značenja, potvrđuju kroz djelovanje društvenih skupina i institucija koje su zastupljene kroz te iskaze. Da bi riječi imale učinkovitost i vjerodostojnost moraju biti zasnovane na izgrađenoj kolektivnoj volji i moći da se provedu u djela. Ključno za komunikativno djelovanje u političkoj areni reprezentativne demokracije bilo je da iskazi političkih aktera dobiju legitimaciju kroz podršku i djelovanje društvenih skupina koje tradicionalno podržavaju njihove političke pozicije: sindikata, društvenih klasa, interesnih grupacija, vjerskih zajednica, pjevačkih zborova, književnih kružoka, sportskih klubova... Političke stranke bile su upućene tražiti legitimaciju u svojim političkim bazama. Danas je ta spona gotovo posve dokinuta. Riječ je o procesu, dijelom sažetom pojmom berluskonizam, kojim su tradicionalne političke baze postupno razgrađivane i dokidane procesima ekonomske transformacije od 1970-ih: povećanom mobilnošću, fleksibilnošću i prekarizacijom radne snage, izmještanjem proizvodnje u privredu s jeftinom radnom snagom, desindikalizacijom, dok društvene snage oslobođene iz starih spona, savezništava i solidarnosti nije fiksirao beskonačni tok uvijek novih, zaoštrenih, ali depolitiziranih poruka koje odašilje industrija zabave. Političke stranke izgubile su političke baze kojima su se obraćale, a dobile su ciljanu publiku koju moraju šarmirati kako bi dobili podršku za političko djelovanje. Taj proces vidljiv je pogotovo na ljevici. Uslijed dezorijentacije nastale slabljenjem sindikalne baze i volatilnosti javnog mnijenja medijske publike, ekonomska politika ljevice, kako se to voli primijetiti, postala nerazlučiva od ekonomske politike desnice.

Prelaskom u režim berluskonizma pojavljuju se dvije dominantne strategije kako politički predstavnici grade demokratsku legitimaciju u političkim bazama koje su se pretvorile u publiku pred televizorom ili računalnim ekranom. Prva je strategija da se političari ispomažu dvoznačnim političkim iskazima i daju kontradiktorna obećanja povijajući se fluktuirajućoj naklonosti i nenaklonosti, odobravanju i neodobravanju publike. Tako politički proces postaje vječnim snalaženjem u nepredvidljivim tokovima afektivne politike, igrom nultog zbroja gdje za iskazima ne moraju slijediti djela, već novi iskazi – iskazi na iskaze, na afekte još jači afekti. Ishod te strategije je populizam nove vrste. Populizam u kojem je afektivna politika postala posve odvojena od sfere političkog djelovanja i zarobljena prinudom da mora uvijek iznova proizvoditi nove afektivno-nabijene poruke da bi održala potporu. Druga strategija, strategija koja ponajviše brine, jest nastojanje konzervativne desnice da zaobiđe volatilnost afektivne politike tražeći političku bazu u mobilizaciji religijskih sentimentata i vjerskih skupina koje danas predstavljaju jedne od rijetkih preostalih stabilnih političkih baza. Tako smo nedavno imali prilike svjedočiti najavi gradonačelnika Splita Željka Keruma da će dati izgraditi poveću skulpturu Isusa na vrhu parka prirode Marjan, čime je pred predstojeće izbore samo potvrdio svoj nepogrešivi instinkt da je sigurna strategija u borbi za naklonost glasača pretvoriti izbor političkih opcija u izbor svjetonazorskih vrijednosti. Analoško ulančavanje je tu vrlo jednostavno: tko je protiv skulpture Isusa, taj je protiv katolicizma – tko je protiv skulpture Isusa, taj je i protiv Keruma – tko je protiv Keruma, taj je protiv katolicizma.

Tu se otkriva paradoks na koji aludira naslov ovog oglada: dok radikalna demokratizacija javnog govora i hiperprodukcija javnih iskaza samo hrani autonomizaciju komunikacijskih mehanizama koje fiksiraju pažnju

javnosti u stalnom proticanju afektivno-nabijenih iskaza, dok javna sfera postaje sve više usmjerena na artikuliranost, sfera političke moći u razvijenim demokracijama sve više se povlači iz javne komunikacije, odvaja od mehanizama snažne javnosti i postaje zakrivenija od javnosti no što je ikada bila. Politički akteri više ne mogu osigurati politički reizbor i kontinuitet politike jačanjem svojih političkih baza, ali još manje se mogu osloniti na varljivu naklonost i promjenjivo javno mnijenje. Stoga su ponukani – i to je treća, najkorozivnija strategija – izvan javnosti potražiti savezništva koja im mogu osigurati reprodukciju političke moći. Mogućih savezništva je više: najčešće su to sprege s ekonomskim interesnim skupinama, ili, kao što je već istaknuto, alijanse s vjerskim skupinama, ili savezništva s industrijom zabave.

Kultura kao tradicionalna politika

Jodi Dean, iznoseći kritiku mehanizama afektivnog fiksiranja u komunikativnom kapitalizmu, ukazuje na tri procesa supstitucije koja dovode do suspenzije moći kolektivnog djelovanja u komunikacijskim mrežama: participacija istiskuje djelovanje, prilog istiskuje poruku i zajednički globalni prostor participacije istiskuje lokalne učinke političkog djelovanja¹². Prema tome, dok politički mainstream navlači masku televizijskog showbusinessa, društvene borbe sve više se gube u onome što izgleda kao internetski forum za komentare – otvoreni komunikacijski kanal koji nas hvata u beskonačni proces borbe oko iskaza i nijansi.

Gubitak simboličke učinkovitosti – kako to Dean dijagnosticira citirajući Žižeka – predstavlja veliki problem za politiku ljevice. Tradicionalna desnica ipak se lakše prilagođava neformalnoj, od javnosti zakrivenoj politici čija je javna strana obilježena hipeprodukcijom i klizanjem značenja. Njena politika usmjerena na vrijednosti lakše trpi nekonzistentnosti i služi se aluzivnom nedorečenošću u političkom govoru kako bi ostavila prostora za nadopunu radikalnijim stajalištima koje mogu iznositi i reakcionarne društvene snage izvan političkog polja. Politika ljevice tu se, naprotiv, teže može prilagoditi. Naviknuta da razmišlja i da se spori oko društvenih značenja temeljem legitimacije koju značenja stječu tek kroz kolektivno djelovanje političke baze i izgradnju političkih institucija na načelima jednakosti, novo medijsko okruženje koje je usmjereno na dojam i oportunistički iskaza unosi duboku krizu u kojoj ljevica uz gubitak političke baze mora tražiti i novi jezik. Paradoksalno, istovremeno dok se ljevica gubi i traži orijentaciju, njen tradicionalni politički program postao je akutno aktualan: globalna ekonomska kriza je strukturna i dugotrajna, ne zahtijeva sublimne argumente da bi se pojasnilo što su nepravde kapitalističkog sistema, jer uslijed krize one same izlaze na vidjelo. Kao što Jodi Dean¹³ inzistira: prijetnja komunizma je stvarna – ona je vidljiva u svim deficitima, nejednakostima i nepravdama koje je kapitalistički sistem akumulirao godinama i sada se nemilosrdno manifestiraju u hipotekarnim ovrhama nad obiteljskim domovima, spašavanjima

¹² DEAN, 2010.

¹³ DEAN, 2011.

banaka i financijskih tržišta, rezovima javne potrošnje...

Uslijed fragmentacije i odumiranja politike na ljevici tijekom protekle dvije decenije sve više smo svjedoci prijenosa funkcija koje su se prije pripisivale političkoj javnoj sferi na suvremenu kulturnu proizvodnju i kulturnu javnu sferu. Dok suvremena politika sve više postaje kao novi mediji, od suvremene kulture se sve više očekuje da postane kao stara politika: da gradi društvena značenja, zastupa društvene skupine, iznosi društvene kontradikcije i antagonizme, daje obećanja koja mogu imati učinke. U post-političkim vremenima upravo je kultura ta koja bi trebala postati rezervat politike – ona javna sfera iz koje se politička moć u međuvremenu povukla. Društveni mandat kulture preselio se iz prethodnog statusa relativne autonomije u situaciju gdje se očekuje da kultura ili resocijalizira tržište – i to pod rizikom da u tom procesu tržište naprotiv kolonizira kulturu – ili da politizira društvo. Privilegirani oblici takve društveno mandatirane kulture postali su ili kulturne industrije ili participativna umjetnost, umjetnost u zajednici, socijalna plastika i sl. Iako ne treba otpisati emancipacijski potencijal tih oblika, potrebno je zadržati dobru dozu skepse. Ako ni iz jednog drugog razloga, onda barem iz otpora prema vlastitom konformizmu pred mehanizmima političkog uvjetovanja i pacifikacije, kulturna bi proizvodnja trebala inzistirati da slijedi post-političku politiku kroz njen magloviti teritorij vanpolitičke reprodukcije moći i otkriva novonastajuću morfologiju društvenog imaginarija, njegovih kognitivnih disonanci i rekonpozicija strukture koje se manifestiraju kroz njih, pokušavajući povremeno natjerati politiku natrag u javnu sferu iz koje se povlači.

U filmu *Zaboravljeni prostor* sineasti Allan Sekula i Noël Burch dokumentiraju kontejnersku trgovinu oceanima, tim nevidljivim, ali ključnim prostorom globalizacije, ne-mjestom u kojem se najzaoštrenije očituju unutarnje kontradikcije zakrivene konfiguracije suvremenog kapitalizma. Snimajući brodove i mornare iz zemalja trećeg svijeta što plove pod zastavama zemalja niske regulatorne zaštite radne snage, snimajući luke koje se automatiziraju i uklanjaju ljudski faktor, snimajući proizvodne pogone koji se zatvaraju ostavljajući nezaposlene radnike na Zapadu i otvaraju na Istoku zapošljavajući niskonadničarsku radnu snagu koja živi u skromnim uvjetima u kineskim megakonurbacijama, oni u jednom dahu prikazuju materijalnu infrastrukturu, ljudske resurse i fokalni objekt globalnog procesa kojeg politike zakrivaju i u kojemu se zakrivaju. Govoreći o kontejneru oni govore i o specifičnom isljedničkom zadatku umjetnosti naspram dijelom nepostojećeg, dijelom zakrivenog političkog procesa: *“Robni kontejneri su posvuda, mobilni i anonimni: 'lijesovi udaljene radne snage', prenose robu koju su proizveli nevidljivi radnici na drugom kraju globusa. Za apologete globalizacije taj tok je neizostavan za stalan prosperitet Zapada i za odgođen prosperitet onih koji rade, tako daleko. Ali možda je to slučaj za Pandoru – ili možda za njenu providniju sestru, Kasandru¹⁴.”*

¹⁴ BURCH, SEKULA, 2011.

Slika 3. Allan Sekula i Noël Burch, Zaboravljeni prostor

Tomislav Medak

Bibliografija

Agamben, Giorgio (2009) *What is an Apparatus?*, Stanford: Stanford University Press.

Brown, Wendy (2005) "Neoliberalism and the End of Liberal Democracy". U: Brown, Wendy (2005) *Edgework*, Princeton: Princeton University Press.

Dean, Jodi (2010) *Blog Theory: Feedback and Capture in the Circuits of Drive*, Cambridge: Polity Press.

Dean, Jodi (2009) "The Communist Horizon". URL: <http://jdeanicate.typepad.com/files/the-communist-horizon.doc> (21.10.2011.)

Foucault, Michel (2005) *Rođenje biopolitike*, Novi Sad: Svetovi.

Fraser, Nancy (1990) "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy", *Social Text* 25/26, str. 56-80.

Jameson, Fredric (1995) *The Geopolitical Aesthetic: Cinema and Space in the World System*, Bloomington: Indiana University Press.

Jameson, Fredric (2011) *Representing Capital: A Commentary on Volume One*, London: Verso.

Sekula, Allan i Noël Burch (2011), "The Forgotten Space, Notes for a Film". *New Left Review* 69. URL: <http://www.newleftreview.org/?view=2899> (21.10.2011.)